

برزخ بین عقد و ایقاع (ماهیت ثالث در اعمال حقوقی)

امید توکلی‌کیا^۱

چکیده

آیا تقسیم اعمال حقوقی به عقد و ایقاع، حصر عقلی است؟ کسی به صراحت چنین ادعایی را مطرح نکرده ولی از خلال سخن گذشتگان این حصر قابل استنباط است. فکری که شایع شده و در اندیشه‌ها ریشه دوانیده است بیانگر این است هرچه عقد بودن آن محل خدشه باشد ایقاع است و هرچه ایقاع بودن آن محل ایراد باشد، عقد است. از این دیدگاه به نظریه تفریع یاد شده است و مفاد آن این است که هر عمل حقوقی که عقد نباشد، ایقاع است و در خصوص مبنای آن گفته شده که عقد با دو قصد انشاء متقابل، ولی ایقاع با یک قصد انشاء، به وجود می‌آید. درحالی که ممکن است عمل حقوقی نه عقد باشد و نه ایقاع، بلکه ماهیت حقوقی ثالثی باشد چراکه عقد و ایقاع از مقوله ضدین هستند نه نقیضین (الضدان لا یجتمعان و قد یرتفعان). استاد جعفری لنگرودی از این ماهیت حقوقی با عنوان «برزخ بین عقد و ایقاع» یاد می‌کند و می‌فرماید که در حقوق اسلام عده معدودی فقط در مورد وصیت تملیکی این احتمال را داده‌اند و اسلاف ما در تصور ماهیتی که نه عقد باشد و نه ایقاع فرومانده‌اند و اکثریت منکر آن هستند. ایشان برای اولین بار در تألیفات خویش ضمن به رسمیت شناختن این ماهیت حقوقی، اقدام به تبیین این مفهوم و بیان عناصر و مصادیق آن نموده است.

کلیدواژه: عمل حقوقی، عقد، ایقاع، برزخ بین عقد و ایقاع، قصد انشاء.

۱. کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه امام صادق (ع)، پژوهشگر مرکز پژوهشی دانشنامه‌های حقوقی علامه و قاضی دادگستری.
Email: omidtavakolikia@gmail.com